

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงเสียงสระคำภาษาบาลีและสันสกฤต ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์

การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบในพยางค์หรือคำเฉพาะที่เป็นเสียงสระ ทำให้คำเดียวกันมีหลายรูปได้เพราะออกเสียงสระต่างกัน คำภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงสระ สามารถแบ่งเป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การเปลี่ยนเสียงสระเดี่ยวเป็นสระเดี่ยว การเปลี่ยนเสียงสระเดี่ยวเป็นสระประสม การเปลี่ยนเสียงสระประสมเป็นสระเดี่ยว และการเปลี่ยนเสียงสระเป็นพยัญชนะ

รายละเอียดของการเปลี่ยนเสียงสระทั้ง 4 ลักษณะ มีดังนี้

1. การเปลี่ยนเสียงสระเดี่ยวเป็นสระเดี่ยว

การเปลี่ยนเสียงสระเดี่ยวเป็นสระเดี่ยว สามารถแบ่งออกเป็นลักษณะย่อยได้อีก 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนเสียงสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว การเปลี่ยนเสียงสระในประเภทเดียวกันให้มีระดับสั้นต่างกัน และการเปลี่ยนแปลงเสียงสระข้ามประเภทกันโดยที่ระดับสั้นเดียวกันหรือต่างกันก็ได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การเปลี่ยนเสียงสระเสียงสั้นและสระเสียงยาว ได้แก่

1.1.1 การยืดสระเสียงสั้นให้กลายเป็นสระเสียงยาว (Lengthening) ได้แก่

การยืดเสียงสระสั้นเป็นสระยาวในคำยืมที่ยกมานี้เป็นการยืดเสียงสระในพยางค์ท้ายของคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์เพื่อให้ออกเสียงได้ง่ายและสะดวกขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์จะลงน้ำหนักที่พยางค์ท้ายเสมอ คำใดที่ลงท้ายด้วยพยางค์ที่มีสระเสียงสั้นก็จะปรากฏเสียงพยัญชนะกักที่เส้นเสียง (glottal stop) /ʔ/ เป็นเสียงพยัญชนะท้ายพยางค์นั้น เมื่อพยัญชนะกักที่เส้นเสียงซึ่งเป็นพยัญชนะที่อยู่ท้ายพยางค์สูญไป ก็จะเกิดการยืดเสียงสระที่ท้ายพยางค์ให้ยาวออกไปจากเดิม บางครั้งคำสองพยางค์หน้าถูกรวบเข้าเป็นพยางค์เดียวก็จะปรากฏการยืดสระชดเชยบางเสียงที่หายไปเป็นต้น ดังตัวอย่างในคำต่อไปนี้

1.1.1.1 สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ กลายเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงยาว /aa/
/a/ > /aa/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
vassa paṅka	prajnaa aatman sneeha	psaa pan-haa praac tmaa sneɛ-haa
looka	looka	loo-kaa

1.1.1.2 สระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ กลายมาเป็นสระหน้า สูง เสียงยาว

/ii/

/i/ > /ii/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
raasi	raaji praveeni paṅgi tantrin svasti	raa-sii pra-pee-nii ban-chii don-trii swat-dii
vidhi	vidhi	phi-thii
veedi	veedi	wee-thii

1.1.1.3 สระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ กลายมาเป็นสระหลัง สูง เสียงยาว

/uu/

/u/ > /uu/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
dhanu indadhanu	dhanus indadhanus	thnuu ʔaŋ-thnuu

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	jatru guru	sat-truu kruu

1.1.2 การเปลี่ยนสระเสียงยาวให้กลายเป็นสระเสียงสั้น (shortening)

1.1.2.1 สระกลาง ต่ำ เสียงยาว /aa/ กลายมาเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/

/aa/ > /a/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
aacama	aacama	ʔac

1.1.2.2 สระหลัง สูง เสียงยาว /uu/ กลายมาเป็นสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/

/uu/ > /u/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
saruupa	saruupa	srup

1.2 การเปลี่ยนเสียงสระในประเภทเดียวกันให้มีระดับสั้นต่างกัน เสียงสระในคำภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ เท่าที่ปรากฏในข้อมูลที่รวบรวมได้ จะเปลี่ยนแปลงเสียงในลักษณะสระสูงเปลี่ยนเป็นสระต่ำเป็นส่วนใหญ่ คือ ในจำนวนคำที่เปลี่ยนระดับสระสูง-ต่ำ 15 กลุ่ม

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระสูงเป็นสระต่ำ 10 กลุ่ม

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระต่ำเป็นสระสูง 5 กลุ่ม

ในประเภทสระหน้า มีเสียงสระในคำซึ่งนำมาพิจารณา 5 กลุ่ม

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระสูงเป็นสระต่ำกว่า 4 กลุ่ม คือ คำที่มีเสียงสระ

i > e, ee

i > εε

ii > e, ee

ee > ε, εε

เปลี่ยนเป็นสระสูงขึ้นมีกลุ่มเดียว คือ กลุ่มที่มีสระ ee > u

ในประเภทสระกลาง มีคำซึ่งนำมาพิจารณาเสียงสระ 3 กลุ่ม เสียงสระเปลี่ยนจากสระต่ำเป็นสระสูงขึ้น 3 กลุ่ม คือ a > i a > ʌ และ aa > ʌ

ในประเภทสระหลัง มีคำที่นำมาพิจารณา 7 กลุ่ม

เสียงสระเปลี่ยนจากสระสูงเป็นสระที่ต่ำกว่า 6 กลุ่ม คือ

u > o, oo

u > ɔ, ɔɔ

u > a

uu > o, oo

uu > ɔ

oo > ɔ, ɔɔ

เสียงสระเปลี่ยนเป็นสระที่สูงขึ้นมีกลุ่มเดียว คือ oo > u, uu

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงในประเภทสระหน้า

1.2.1.1 การเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ ให้ต่ำลงเป็นสระหน้ากลาง เสียงสั้น /e/ หรือเสียงยาว /ee/ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ /i/ เป็น /e/ นั้น เป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีในภาษาเขมรมาตรฐาน โดยเฉพาะเขมรมักออกเสียงคำที่เขียนด้วยรูปสระ <i> ประสมกับพยัญชนะซึ่งในภาษาเขมรมาตรฐานเป็นพยัญชนะอโฆษะเป็นสระ /e/ ในคำเขมรทั่วไป ดังนั้นเมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์รับคำภาษาบาลีและสันสกฤตที่เขียนด้วยรูปสระ <i> จึงออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐานเป็นสระ /e/ เช่น /i/ > /e/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
surinda		sren
inda	indra	pʔen
piṅḍapaata	piṅḍapaata	ben-baat
piṅḍa	piṅḍa	ben
kaṭhina	kaṭhina	kthen

ตามอักขรวิธีของภาษาเขมรมาตรฐานนั้น พยัญชนะอโหมะประสมกับสระ <i> ซึ่ง เป็นสระชุดที่หนึ่งเขมรออกเสียง เป็น /e, ee/ คำบาลีและสันสกฤตที่รับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่น สุรินทร์ จึงเปลี่ยนเสียง /i/ เป็น /ee/ /i/ > /ee/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
sira		seer
sirasaa		see-rsaa

1.2.1.2 การเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ ให้ต่ำลงเป็นสระหน้า กึ่งต่ำ เสียงยาว /ee/ การที่เสียง /i/ เปลี่ยนเป็น /ee/ ได้นั้น เมื่อพิจารณาจากรูปเขียนในภาษา เขมร มาตรฐาน คิณฺร -กิณฺร /kennaa/¹ ก็ยังคงออกเสียงตามหลักอักขรวิธีภาษาเขมร คือ /i/ เป็น /e/ แต่ที่ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ออกเสียงเป็น /ee/ นั้น เพราะเสียงได้กลายไปตาม ลักษณะของสระภาษาถิ่นนั่นเอง /i/ > /ee/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
kinnara		keε-naar

1.2.1.3 การเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงยาว /ii/ ให้ต่ำลงเป็นสระหน้า กลาง เสียงสั้น /e/ หรือเสียงยาว /ee/ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ /ii/ เป็น /e/ นั้น เป็นการ ออกเสียงตามอักขรวิธีในภาษาเขมรมาตรฐาน โดยเฉพาะเขมรมักออกเสียงคำที่เขียนด้วย พยัญชนะอโหมะซึ่งประสมกับสระ /ii/ เป็น /e/ ในคำเขมรทั่วไป ดังนั้นเมื่อภาษาเขมรถิ่น สุรินทร์รับคำภาษาบาลีและสันสกฤตที่เขียนด้วยรูปสระ /ii/ จึงออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมร มาตรฐานเป็น /e/ /ii/ > /e/ เช่น

¹Robert K. Headley, Jr. et al. *Cambodian-English Dictionary* (Washington, D.C. : The Catholic University of America Press, 1977), p. 37.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
bhīta		phet
siila	jiila	sel
ciina	ciina	cen
fiina	fiina	hen

/ii/ > /ee/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	kiirti	keer

1.2.1.4 การเลื่อนจากสระหน้า กลาง เสียงยาว /ee/ ให้ต่ำลงเป็นสระหน้า กึ่งต่ำ เสียงสั้น /e/ หรือเสียงยาว /eɛ/ การที่เสียง /ee/ เปลี่ยนเป็น /e/ หากพิจารณาจากตัวเขียนภาษาเขมร ប្រមេ-ប្រមេ /pramaeh/² มีเหตุผลที่อาจพิจารณาได้ คือ เสียง /ee/ > /eɛ/* ก่อน แล้วมีเหตุที่เสียง /ee/ > /e/ เพราะเสียงพยัญชนะท้าย /h/ /ee/ > /e/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	prameefia	pra-meh

การที่เสียง /ee/ เปลี่ยนเป็นเสียง /eɛ/ ในคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์นั้น เป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐาน เพราะคำเขมรมักจะสับเปลี่ยนเสียง เอ กับ แอ กันได้³ แล้วแต่ว่า พยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะชุดที่หนึ่ง หรือชุดที่สอง⁴ ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา ได้กล่าวไว้ว่า

² Ibid., p. 585.

* เสียงที่ได้จากการสันนิษฐาน

³ บรรจบ พันธุเมธา, 'ชื่อเขมร: อันเนื่องด้วยชื่อ' (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2526), หน้า 56.

...คำเขมรที่มักจะสลับเปลี่ยน เอ กับ แอ กันได้ พยัญชนะโหมะเขียน เอ ออกเสียง แอ เช่น เกณฑ เป็น แกน เกตุ เป็น แกต เกส เป็น แกะส์ แต่ถ้าพยัญชนะโหมะเขียน แอ จะออกเสียงเป็น เอ เช่น แรก (ทาบ) เป็น เรก แต่ทั้งนี้ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องเป็นเช่นนี้ทุกคำไป...⁵

/ee/ > /eɛ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
mahaa+theera		mhaa-theer
seetthii		see-they
sangkheepa		sag-kheep
ceetiya		cee-day
kheetta		kheet
	preeta	preet
	sneetha	snee
	heemavant	hee-mpion
ananta+aneeka	ananta+aneeka	กัน้อก-nee?
heetu	heetu	heet

1.2.1.5 การเลื่อนจากสระหน้า กลาง เสียงยาว /ee/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหน้า กึ่งสูง เสียงยาว /e/

/ee/ > /e/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
deesanaa		tuh
deevaputta	deevaputra	tuw-bot

⁴กาญจนา นาคสกุล. อานภาษาเขมร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า 126.

⁵บรรจบ พันธุเมธา. "ชื่อเขมร." อันเนื่องด้วยชื่อ. หน้า 56.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
saamaṇeera	pradeeṣa jyeeṣṭha	nne ptuh cuh
meeḡha	meeḡha	mnʔ
deevataa	deevataa	tuw-daa
deeva+ruupa	deeva+ruupa	tuw-ruup

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงในประเภทระกลาง

1.2.2.1 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ เป็นสระกลาง สูง เสียงสั้น /ɨ/ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ /a/ เป็น /ɨ/ หากพิจารณาจากตัวเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน ปราณา-ปราณา /prasanaa/⁶ เสียง /a/ ออกเสียงตามปกติเป็น /a/ ตามอักษรวิธีเขมร แต่ที่เขมรถิ่นสุรินทร์ออกเสียงเป็น /ɨ/ อาจพิจารณาได้ว่าคำคำนี้ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ได้รับอิทธิพลการออกเสียงตามภาษาไทยซึ่งออกเสียงว่า /prɨt-sa-naa/⁷ /a/ > /ɨ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	praṅnaa	prɨt-snaa

1.2.2.2 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระกลาง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ʌ/ /a/ > /ʌ/ เช่น

⁶Robert K. Headley, Jr. et al. Cambodian-English Dictionary. p. 590.

⁷ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2539). หน้า 516.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	br̥haspati dharma	p-hah thar

1.2.2.3 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงยาว /aa/ ให้สูงขึ้นเป็นสระกลาง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ʌ/ /aa/ > /ʌ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	praarthanaa aavuka	prət-thnaa ʔʌw-puʔ

1.2.3 การเปลี่ยนแปลงในประเภทสระหลัง

1.2.3.1 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ ให้ต่ำลงเป็นสระหลังกลาง เสียงสั้น /o/ หรือเสียงยาว /oo/ การที่เสียง /u/ เปลี่ยนเป็นเสียง /o/ อธิบายได้ว่าเป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐาน โดยอักขรวิธีเขมรนั้น เมื่อพยัญชนะอโมฆะประสมกับสระชุดที่ 1 เขมรจะออกเสียงเป็น /o/ แต่ถ้าพยัญชนะอโมฆะประสมกับสระชุดที่ 2 เขมรจะออกเสียงเป็น /u/ จากข้อมูลจึงเป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีเขมร /u/ > /o/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
deevaputta	deevaputra	tuw-bot
	truṭi	trot
taruṇa	taruṇa	tron

/u/ > /oo/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	tungga	dooŋ
	aayus	ʔyooh
puraaṇa	puraaṇa	boo-raan
sugata	sugata	soo-küət

1.2.3.2 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ ให้ต่ำลงเป็นสระหลัง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /v/ หรือเสียงยาว /vv/ /u/ > /v/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
pussa		bv̄h
maḥāa+samudda	maḥāa+samudra	mhaa-smot
makuṭa		moŋ-kv̄t
tusita	tuṣita	dv̄h-sat
samudda	samudra	smot
usaa	uṣaa	ʔv̄h
	puruṣa	prv̄h
	puṇya	bv̄n
	ṣukra	sv̄ʔ
sukha	sukha	sv̄ʔ
kuṭi	kuṭi	kv̄t

การที่เสียง /u/ เปลี่ยนเป็น /vv/ หากพิจารณาจากเสียงในภาษาเขมร ๒ แบบ ๒ ชุด -มโหฬรพ /meaʔhaosrɔp/⁸ และ อุษฐ์ส - ทฤษฎส /tuʔreaʔyɔv̄h/⁹ ก็จะเห็นว่าภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ออกเสียงคำคำนี้ใกล้เคียงกับคำในภาษาไทย คือ มหฺรสพ /maʔ-hv̄v̄-raʔ-sop/¹⁰

⁸Robert K. Headley, Jr. et al, *Cambodian-English Dictionary*. p. 731.

⁹Ibid., p. 396.

¹⁰ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. หน้า 632.

และ ทรรศ /thɔw-raʔ-yot/¹¹ จึงอาจกล่าวได้ว่าคำ 2 คำนี้เขมรถิ่นสุรินทร์ออกเสียงโดยได้รับอิทธิพลการออกเสียงจากภาษาไทย

/u/ > /ɔw/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
mafussava	duryaḥas	mhɔw-rsop thɔw-ra-yot

1.2.3.3 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ ให้ต่ำลงเป็นสระหลัง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ɔ/
/u/ > /ɔ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
parisuddha	pariṣuddha	baa-ri-sat
upamaa	puruṣa upamaa	bah-rah ʔap-pmaa

1.2.3.4 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงยาว /uu/ ให้ต่ำลงเป็นสระหลัง กลาง เสียงสั้น /o/ หรือเสียงยาว /oo/
/uu/ > /o/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
muula	muula	kmol

การที่เสียง /uu/ เปลี่ยนเป็นเสียง /oo/ เป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐานซึ่งออกเสียงสระ < > ที่ประสมกับพยัญชนะอโฆษะเป็นสระ /oo/
/uu/ > /oo/ เช่น

¹¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 377.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	pramuula paripuurnṇa suurya+graasa ḥuunya suurya suutra sampuura	pmool baar-boor soo-kriə soon soor-ryaa soot som-boor

1.2.3.5 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงยาว /uu/ ให้ต่ำลงเป็นสระหลัง
กึ่งต่ำ เสียงสั้น /v/
/uu/ > /v/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	puurnṇamii	bor

1.2.3.6 การเลื่อนจากสระหลัง กลาง เสียงยาว /oo/ ให้ต่ำลงเป็นสระ
หลัง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /v/ หรือเสียงยาว /vv/
/oo/ > /v/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
upoosatha	upoosatha	?boh

/oo/ > /vv/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
upoosatha		bวต
thooka		thวว?
coodaka		ควต
koosa		kwห
	prayoojana	pyวค
	mafhootsva	mhวว-rsop
	fiooraa	hwว
coora	coora	ควว

1.2.3.7 การเลื่อนจากสระหลัง กลาง เสียงยาว /oo/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ หรือสระหลัง กึ่งสูง เสียงยาว /u:/
/oo/ > /u/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
doola	doola	tul
boodha	boodha	put

/oo/ > /u:/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
doosa	doosa	tuuh
boodhi	boodhi	puu
looma	looma	luum
rooca	rooca	ruuc
yoojana	yoojana	yuuc
goo	goo	kuu

1.3 การเปลี่ยนเสียงสระข้ามประเภทกันโดยที่ระดับลิ้นเดียวกันหรือต่างกันก็ได้ เสียงสระในคำภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ในลักษณะนี้

จากตัวอย่างคำที่เปลี่ยนข้ามประเภทกันโดยที่ระดับลิ้นเดียวกัน จำนวน 6 กลุ่ม เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระหน้าเป็นสระกลาง 2 กลุ่ม คือคำที่มีเสียงสระ

i > i

ii > i

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระหน้าเป็นสระหลัง 1 กลุ่ม คือ คำที่มีเสียงสระ

ii > uu

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระกลางเป็นสระหลัง 2 กลุ่ม คือคำที่มีเสียงสระ

a > a

a > aa

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระหลังเป็นสระกลาง 1 กลุ่ม คือ คำที่มีเสียงสระ

u > i

และตัวอย่างคำที่เปลี่ยนข้ามประเภทกันโดยที่ระดับลิ้นต่างกัน เท่าที่ปรากฏในข้อมูล ที่รวบรวมได้จะเปลี่ยนแปลงเสียงลักษณะที่เป็นสระสูงขึ้นไปส่วนใหญ่ จากตัวอย่างที่เปลี่ยน ระดับสูง-ต่ำ จำนวน 14 กลุ่ม

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระสูงเป็นสระต่ำ จำนวน 5 กลุ่ม โดย

สระหน้าเป็นสระกลาง 3 กลุ่ม คือ

i > ʌ

ii > ʌ

ee > a

จากสระหลังเป็นสระกลาง 2 กลุ่ม คือ

u > ʌ

u > a

เป็นสระที่เปลี่ยนจากสระต่ำเป็นสระสูงจำนวน 9 กลุ่ม โดย

จากสระกลางเป็นสระหน้า 3 กลุ่ม คือ

a > e

a > u

a > e

สระกลางเป็นสระหลัง 6 กลุ่ม คือ

a > u

a > u

a > o

a > oo

a > ๑

a > ๑๑

1.3.1 ระดับสั้นเดียวกัน

1.3.1.1 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ มาเป็นสระกลาง สูง เสียงสั้น /i/ การที่เสียงสระ /i/ เปลี่ยนเป็นเสียงสระ /i/ นั้น ล้วนเป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐานทั้งสิ้น เพราะในอักขรวิธีภาษาเขมร มาตรฐานนั้นมักออกเสียงคำที่มีพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะชุดที่สองเขียนด้วยรูปสระ <^> เป็น เสียงสระ /i/ เช่น เขียน คិត ออกเสียงว่า /kit/ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์รับคำ ภาษาบาลีและสันสกฤตที่เขียนด้วยรูปสระ /i/ จึงออกเสียงเป็น /i/ ตามอักขรวิธีภาษาเขมรดัง กล่าว

/i/ > /i/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
visa	viṣa	pih
caarika		caa-ri?
uddissa	uddiṣya	?u-tih
ambila		m-pil
paṇḍita	paṇḍita	tit
	adhigṛhaana	?tih-sthaan
vidhi+kaara	vidhi+kaara	pih-kaar
linga	linga	pliŋ

1.3.1.2 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระหน้า สูง เสียงยาว /ii/ มาเป็นสระกลาง สูง เสียงสั้น /i/

/ii/ > /i/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	priikṣaa	priʔ-saa

1.3.1.3 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระหน้า สูง เสียงยาว /ii/ มาเป็นสระหลัง สูง เสียงยาว /uu/ คำที่ภาษาเขมรมาตรฐานเป็น ๓ - พุช /puuc/¹² ส่วนในภาษาไทยเป็น พืช /phɨt/ ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์รับจากเขมรมาตรฐานโดยตรง จึงแปลงสระ /ii/ เป็น /uu/ ด้วย /ii/ > /uu/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
biija	biija	puuc

1.3.1.4 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ เป็นสระหลัง ต่ำ เสียงสั้น /a/ การที่เสียง /a/ เปลี่ยนเป็นเสียง /a/ ได้นั้น เป็นการออกเสียงตามอักขรวิธีเขมรมาตรฐาน โดยเฉพาะถ้าเป็นพยางค์ที่ไม่มีรูปสระปรากฏอยู่ เสียงสระของพยางค์นี้จะเป็น /อิ a/ เมื่อพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะชุดที่หนึ่ง¹³ /a/ > /a/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
aarammaṇa	aarammaṇa	ʔaa-ram
kusala	kujala	ksal
akusala	akujala	ʔa-ksal
aanisaṃsa		ʔaa-ni-saṅ
khiiṇaasava		khii-naa-srap
sabba		sap

¹² Judith M. Jacop. *A Concise Cambodian-English Dictionary* (London : Oxford University Press, 1977), p. 137.

¹³ กาญจนา นาคสกุล. *อ่านภาษาเขมร*. หน้า 123.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
sapatha	skandha prakaṭa praṇam traya+piṭaka caṅkrama	sbat skan praa-kat pra-nam tray-bəy-da? caṅ-kram
patha	patha	bat
kapaṭa	kapaṭa	kbat
aṅga	aṅga	?aṅ
saṅgha	saṅgha	saṅ
phala	phala	phal
uttama	uttama	?u=dam
aṅga+jaati	aṅga+jaati	?aṅ-kciət
ḥaṃsa	ḥaṃsa	haṅ
kufiaka	kufiaka	kaṅ-ha?
kala	kala	kal
sapadi	sapadi	sap
saṅghaati	saṅghaati	saṅ=kdəy
sarala	sarala	sral
sama	sama	sam
koo aafiāla	koo aafiāla	klaa-hal

1.3.1.5 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ เป็นสระหลัง ต่ำ เสียงยาว /aa/ การที่เสียง /a/ เปลี่ยนเป็นเสียง /aa/ เป็นการออกเสียงตามอักษรวิธภาษาเขมรมาตรฐานซึ่งมักจะออกเสียงพยางค์ที่มีเสียง /a/ เป็น /aa/ ทั้งที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด เมื่อพยางค์ที่มีเสียง /a/ นั้นอยู่ชิดกับพยางค์ที่มีสระเสียงสั้นอีกพยางค์หนึ่ง หรือเมื่อมีการรวบพยางค์ก็จะยึดสระเป็นเสียงยาวเพื่อชดเชยพยางค์ที่หายไป /a/ > /aa/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
jiiva+cara		pcaʔ-pcaar
paribhooga		baa-ri-phooʔ
parisuddha	parisuddha	baa-ri-sat
pariyaaya	paryaaya	baa-ryaay
pavara		bwaar
veessantara		wiah-san-daar
kinnara		kee=naar
	ʃarkaraa	skaar
	parisada	baa-ri-sat
parivaasa	parivaasa	paa-ri-waat
parijana	parijana	baa-ri-cuən
parikaara	parikaara	baa-ri-kaan
parivaara	parivaara	baa-ri-waan

1.3.1.6 เลื่อนตำแหน่งของลิ้นซึ่งเป็นที่เกิดของสระ จากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ มาเป็นสระกลาง สูง เสียงสั้น /i/

/u/ > /i/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
manussa		mnih

1.3.2 ระดับลิ้นต่างกัน

1.3.2.1 การเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ ให้ต่ำลงเป็นสระกลาง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ʌ/

/i/ > /ʌ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
sikkhaa	tuṣita	sʌʔ
tusita		doh-sʌt
sisṣa		sʌh
siniddha		snʌt
kattikaa		kɔʌʔ
iṭṭhaka		ʔʌt
indadhānu		ʔʌn-thnuu
	prasiddha	psʌt
	sthita	sthat
fita	fita	hʌt
citta	citta	cat

1.3.2.2 การเลื่อนจากสระหน้า กลาง เสียงยาว /ee/ ให้ต่ำลงเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ การที่เสียง /ee/ เปลี่ยนเป็นเสียง /a/ จากรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน *សង្ហារ-សុវារ* /soŋvaa/¹⁴ ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์รับคำนี้มาใช้โดยออกเสียงตามระบบเสียงภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์โดยคงเสียง // ไว้แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นเสียง /r/ ท้ายพยางค์ /ee/ > /a/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
seevaala	ṣeevaala	saŋ-waar

1.3.2.3 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ ให้ต่ำลงเป็นสระกลาง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ʌ/ หรือ /ʌw/ คำที่ยกมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้เป็นอักษรวิธภาษาเขมรมาตรฐาน *សុទ្ធ - សុត* /soʔ/¹⁵ ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์เปลี่ยนเสียงไปเป็นเสียง /ʌ/ /u/ > /ʌ/ เช่น

¹⁴ Robert K. Headley, Jr. et al. *Cambodian-English Dictionary*. p.1050.

¹⁵ Ibid., p. 1156.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
suddha		sat

การที่เสียง /u/ > /ʌw/ หากพิจารณาจากตัวเขียนภาษาเขมร រដូវ-រដ្ឋ /rodəv/¹⁶ และ សត្រូវ - សត្រូវ /sattrov/¹⁷ ภาษาเขมรมาตรฐานออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรเป็น /əv/ และเมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ยืมคำศัพท์ที่ว่่านี้ไปใช้เสียงสระจึงกลายเป็นสระกลาง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ʌw/

/u/ > /ʌw/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	rtu jātrū	rdaw sat-traw

1.3.2.4 การเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ ให้ต่ำลงเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/

/u/ > /a/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
kufiaka	kunḍaka kufiaka	kan-tūə? kaŋ-hə?

1.3.2.5 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหน้า กลาง เสียงสั้น /e/ จากรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน ព្រឹក្សា - ព្រឹក្សា /piccheaʔkhiət/¹⁸ และ ព្រឹក្សា - ព្រឹក្សា /pic/¹⁹ สระ /a/ ในบาลีและสันสกฤตกลายมาเป็น

¹⁶ Ibid., p. 805.

¹⁷ Ibid., p. 1061.

¹⁸ Ibid., p. 661.

¹⁹ Ibid.

/ɨ/ ในภาษาเขมรมาตรฐาน แต่ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ออกเสียงเป็น /e/ นั้น อาจอธิบายได้ว่า ได้รับอิทธิพลการออกเสียงตามระบบเสียงภาษาไทย ซึ่งออกเสียงเป็น เพชรฆาต /phet-chaʔ-khaat/²⁰ และ เพชร /phet/²¹ ตามลำดับ

/a/ > /e/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
vajjhaghaataka	vajra	phet-cha-khaat phet

1.3.2.6 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหน้า กึ่งสูง เสียงยาว /u/ จากข้อมูลเหล่านี้ หากพิจารณาจากรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน ทัช - ภัย /phey/²² วิชัย-วินัย /wiʔney/²³ และ ทัชชัย-อภัย /ʔaʔphey/²⁴ คำในภาษาเขมรมาตรฐานซึ่งใช้สระ /ey/ จะเป็นเสียง /u/ ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ คำที่ยกมาทั้งหมดนี้เป็นคำที่ออกเสียงตามภาษาเขมรมาตรฐาน

/a/ > /u/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
bhaya	bhaya	phuuy
vinaya	vinaya	wi-nuuy
abhaya	abhaya	ʔpuuy

1.3.2.7 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหน้า กึ่งต่ำ เสียงสั้น /ɛ/

/a/ > /ɛ/ เช่น

²⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 603.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² Robert K. Headley, Jr. et al, Cambodin-English Dictionary. p. 689.

²³ Ibid., p. 1000.

²⁴ Ibid., p. 1372.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
assa		seh

1.3.2.8 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง สูง เสียงสั้น /u/ /a/ > /u/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
sammati	majja sammati	muc smut

1.3.2.9 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง กึ่งสูง เสียงสั้น /u/ การที่เสียง /a/ เปลี่ยนเป็น /u/ หากพิจารณาจากรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน ព្រហ្ម-បុរុម /prum/²⁵ และ ព្រហ្មចារី - បុរុមចារី /prumcaarey/²⁶ เมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ยืมคำคำนี้มาจึงได้ออกเสียงเป็นสระหลัง กึ่งสูง เสียงสั้น /u/ ตามลักษณะของเสียงสระภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ /a/ > /u/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
brahima brahmacarii	brahima brahmacarii	prum prum-mcaa-røy

1.3.2.10 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง กลาง เสียงสั้น /o/ เสียง /a/ เปลี่ยนเป็น /o/ เป็นการออกเสียงโดยได้รับอิทธิพลของภาษาไทยซึ่งออกเสียงคำภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งเป็นคำเรียงพยางค์ ไม่มีรูปสระปรากฏด้วยเสียงสระ /o/ โดยทั่วไป เช่น กล (กน) มน (มน) รุมย (รม) นนท (นน)

²⁵ Ibid., p. 675.

²⁶ Ibid.

/a/ > /o/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
pathama		phtom
sam̐saara		soŋ-saar
pakati		pok-kti?
makuṭa		moŋ-kət
mahussava	mahootsva	mhov-rsop
vatṭa+sam̐saara		wat-ta-soŋ-saan
dhutanga		thu-don
sam̐saya		soŋ-say
sam̐veeja		som-pheet
siri+mangala		si-ri-moŋ-kūəl
sangama		saŋ-khom
samsandanaa		son-tnie
yasa	yaśas	yot
	prajaajana	pra-chaa-chon
	mṛtaka	mhov-rdo?
	tantrin	don-trii
	ghoṣaka	khoo-so?
	śava	sop
	sam̐kraanta	soŋ-kraan
	sam̐graama	soŋ-khraam
	sampuurṇa	som-boor
maanava	maanava	mie-nop
niyama	niyama	ni-yom
naayaka	naayaka	naa-yo?
ratha	ratha	rot
aagama	aagama	?aa-khom
anaagata	anaagata	?naa-khot

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
avayava	avayava	ʔop-phyop
kala	kala	kon
sampati	sampati	som-bat
sambhooja	sambhooja	som-phoot
sampuura	sampuura	som-boor
jaataka	jaataka	chaa-doʔ
jambuu	jambuu	chom-phuu

1.3.2.11 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง กลาง เสียงยาว /oo/ จากข้อมูลต่อไปนี้ เมื่อพิจารณาจากรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน **ឧម្មង្គ-อุมมงค** /ʔummong/²⁷ และ **សួរ - สุร** /soo/²⁸ ข้อมูลที่หนึ่งออกเสียงตามอักขรวิธีเขมร /-mong/ เป็นปกติ แต่ที่ออกเสียงเป็น /oo/ เพื่อให้ออกเสียงได้ง่ายและสะดวกขึ้นและคำนี้ปรากฏในภาษาไทยเป็น /ʔu-moon/ เขมรถิ่นสุรินทร์อาจออกเสียงตามภาษาไทยก็ได้ ตัวอย่างที่สองออกเสียงตามอักขรวิธีภาษาเขมรมาตรฐาน /a/ > /oo/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
ummanga		ʔu-moon
sara		soor

1.3.2.12 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง กึ่งต่ำ เสียงสั้น /o/ การที่เสียง /a/ เปลี่ยนเป็นเสียง /o/ หากพิจารณาจากตัวเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน **ភ្នំច្របត់ - ภูรบท** /phoattreaʔbat/²⁹ พบว่าอักขรวิธีภาษาเขมรออกเสียงสระเป็นสระประสม /o+a/ เมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ยืมคำศัพท์นี้มาใช้เสียงได้เปลี่ยนไปตามลักษณะเสียงของภาษาถิ่นจึงทำให้เสียงสระ /oa/ เปลี่ยนเป็นสระ /o/ ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ /a/ > /o/ เช่น

²⁷ Ibid., p. 1473.

²⁸ Ibid., p. 1170.

²⁹ Ibid., p. 688.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	bhadrapada	bhot-rbot

1.3.2.13 การเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ให้สูงขึ้นเป็นสระหลัง กึ่งต่ำ เสียงยาว /o/ เสียง /a/ เปลี่ยนเป็นเสียง /o/ โดยทั่วไปอักษรวิธีภาษาเขมรจะออกเสียงพยัญชนะมี ร สะกดเป็นเสียง /ɑ/ จากข้อมูลนี้ล้วนออกเสียงเป็น /o/ จึงอธิบายได้ว่าเป็นการออกเสียงโดยได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย /a/ > /o/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
makara		maŋ-kəwŋ
sara	ḷara	səw
	bhuudhara	phuu-thəwŋ
	akṣara	?a?-səwŋ
paralooka	paralooka	pəw-rloo?
vyaakarṇa	vyaakarṇa	phyaa-kəwŋ
aavarṇa	aavarṇa	?aa-wəwŋ
upakarṇa	upakarṇa	?up-pkəwŋ
saṃvara	saṃvara	saŋ-wəwŋ
saṃharaṇa	saṃharaṇa	saŋ-həwŋ
saṃcara	saṃcara	san-cəwŋ

2. การเปลี่ยนเสียงสระเดี่ยวเป็นสระประสม (diphthongization) ได้แก่

2.1 การเปลี่ยนสระเดี่ยวเป็นสระประสมเสียงเลื่อนขึ้น (rising diphthong)

การเลื่อนจากเสียงสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระหน้า สูง เสียงสั้น /i/ หรือเสียงยาว /ii/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนขึ้น (rising diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหน้า กึ่งต่ำ เสียงสั้น ไปสู่สระหน้า สูง เสียงสั้น /oy/ การที่เสียง /i, ii/ เปลี่ยนเป็นเสียง /oy/ นั้น เป็นการออกเสียงตามอักษรวิธีภาษาเขมรมาตรฐาน คำที่ยกมาทั้งหมดนี้ ในรูปเขียนภาษาเขมรมาตรฐาน สระ /i, ii/ ของบาลีและสันสกฤตปรากฏเป็นรูปสระ < ิ ี > ในภาษาเขมรมาตรฐาน และในการออก

เสียงสระ < ิ > ในคำเหล่านี้ ออกเป็นเสียง /əy/ ทั้งหมด ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์จึงออกเสียงตาม
เป็นสระ /əy/ ด้วย
/i/ > /əy/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
pati		pdəy
paali		baa-ləy
ceetiya		cɛɛ-dəy
	raʃmi	rɛəʔ-sməy
	praŋi	praa-nəy
	raatri	riə-trəy
	ṛṣi	rɛy
	ʃaalmi	san-ləy
	smṛti	smaa-dəy
	kacchapi	cpəy
gati	gati	kdəy
pitaa	pitaa	bəy-daa
piṭaka	piṭaka	bəy-daʔ
saṅghaṭṭi	saṅghaṭṭi	saŋ-kdəy

/ii/ > /əy/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
baaraṇasii		phaa-raa-na-səy
mafheesii		mhee-səy
raaja+siiḥa		riəc-csəy
seeṭṭhii		sɛɛ-thəy
	trii	trəy
	ʃrii	srəy
	svaamii	swaa-məy

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
paaramii	paaramii	baa-rməy
dharaṇii	dharaṇii	thoor-rnəy
brahmacaarii	brahmacaarii	prum-mcaa-rəy

2.2 การเปลี่ยนสระเดี่ยวเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong)

2.2.1 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงสั้น มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /əə/ การที่เสียง /a/ เปลี่ยนเป็นเสียง /əə/ นั้น ในอักษรวิธีกาษาเขมรมาตรฐานได้กำหนดการออกเสียงพยัญชนะภาษาบาลีและสันสกฤตเข่า่านดังนี้*

ก /kaʔ/ ข /khaʔ/ ค /kəəʔ/ ฉ /khəəʔ/ ฅ /ŋəəʔ/
 ฌ /caʔ/ ฐ /chaʔ/ ฎ /cəəʔ/ ฌ /chəəʔ/ ฏ /təəʔ/
 ฐ /daʔ/ ฑ /thaʔ/ ฏ /dəəʔ/ ฒ /thəəʔ/ ฒ /naʔ/
 ฒ /taʔ/ ฒ /thaʔ/ ฒ /təəʔ/ ฒ /thəəʔ/ ฒ /nəəʔ/
 ฒ /paʔ/ ฒ /phaʔ/ ฒ /pəəʔ/ ฒ /phəəʔ/ ฒ /məəʔ/
 ฒ /yəəʔ/ ฒ /rəəʔ/ ฒ /ləəʔ/ ฒ /wəəʔ/

ฒ /saʔ/ ฒ /haʔ/ ฒ /laʔ/ ฒ /ʔaŋ/ (สันสกฤตอ่านว่า am)

คำที่ยกมาทั้งหมดนี้ แสดงว่าเขมรมาตรฐานออกเสียงอย่างเป็นคำบาลีและสันสกฤต พยางค์ซึ่งมีพยัญชนะต้นเป็นอักษรโหมะไม่มีรูปสระ จึงออกเสียงด้วยสระ /əə/ เมื่อรับคำเหล่านี้ มาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ก็ออกเสียงสระ /əə/ นั้นตามคำที่ปรากฏในภาษาเขมรมาตรฐาน /a/ > /əə/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
bhariyaa		phəər-ryiə
vagga		wəəʔ
	raʃmi	rəəʔ-sməy

* ดัดแปลงจาก ฉ่ำ ทองคำวรรณ

ดู ฉ่ำ ทองคำวรรณ, หลักภาษาเขมร (กรุงเทพฯ : ประยูรวงษ์, 2527). หน้า 5-6

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
pada	mrakṣṇa	mrěəʔ
raya	pada	pěəh
vaara	raya	ryěəʔ
	vaara	wiə-rěə

2.2.2 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระกลาง สูง เสียงสั้น มาสู่สระกลางต่ำ เสียงสั้น /iə/ เสียง /a/ ในคำบาลีและสันสกฤตที่เปลี่ยนมาเป็น /iə/ ในภาษาเขมรนั้น เป็นสระ /a/ ซึ่งปรากฏในพยางค์ที่มีตัวสะกดและมีพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะโฆษะ หรือคำเรียงพยางค์ซึ่งลดสระพยางค์ท้าย ทำให้พยัญชนะต้นพยางค์ท้ายมาเป็นตัวสะกดของพยางค์ที่มาข้างหน้า ตามหลักในอักขรวิธีเขมรมาตรฐาน พยางค์เหล่านี้จะออกเสียงสระ /oə/ เขมรถิ่นสุรินทร์รับคำเหล่านี้ผ่านทางภาษาเขมรมาตรฐาน จึงออกเสียงซึ่งสะท้อนตามเสียงสระในภาษาเขมรมาตรฐานนั้น เป็นเสียง /iə/

/a/ > /iə/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
suvaṇṇa		spian
bhanta		ptian
ratṭha		riat
naṅgala		ŋ-kial
yanta	yantra	yian
yaṅga		yian
vatta	vatra	wiat
	varṇanaa	piar-rniə
	varatraa	priat
	dravya	triap
baddha	baddha	piat
vadha	vadha	wiat
valli	valli	wiar
dava	dava	tiap

2.2.3 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /ัวอ/ คำภาษาบาลีและสันสกฤตกลุ่มนี้ ในภาษาเขมรมาตรฐานออกเสียงพยางค์ปิดหรือพยางค์ซึ่งกลายมาเป็นพยางค์ปิดซึ่งเป็นพยางค์ที่ไม่มีรูปสระเป็นเสียงสระ /ัวอ/ และภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์รับคำเหล่านี้มาใช้โดยออกเสียงตามสระในภาษาเขมรมาตรฐาน /a/ > /ัวอ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
vaṅsa		ปัวอญ
puggala		bu-kัวอ
nimanta		n-mัวอ
manta		mัวอ
vaṅsaa		พัวอญ-saa
randha		rัวอ
sirimangala		si-ri-moญ-kัวอ
	grafha	krัวอ
	prabandha	ppัวอ
	vigrahya	pkrัวอ
	anugrahya	?a-nu-krัวอ
sugata	sugata	soo-kัวอ
naraka	naraka	nrัวอ?
parijana	parijana	baa-ri-cัวอ
bala	bala	pัวอ
daayaka	daayaka	tiอ-yัวอ?
ananta+aneeka	ananta+aneeka	?nัวอ-nεε?

2.2.4 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงยาว มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /ิอ/ คำว่า heemavant เมื่อเป็นภาษาเขมรได้มีการยัดเสียงสระพยางค์ท้าย /a/ เป็น /aa/ จึงทำให้ออกเสียงเป็น /ิอ/ เมื่อรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์จึงทำให้ออกเสียงเป็นสระประสมยาว /ิอ/ ด้วย

/a/ > /ิอ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	fiemavant	hεε-mpien

คำว่า vara ภาษาเขมรมาตรฐานรับไปใช้เป็นคำว่า ព្រះ - พุระ /preah/³⁰ เมื่อรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ได้มีการยืดยาวออกเป็นสระยาว /iə/ /a/ > /iə/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
vara vara+buddha	vara vara+buddha	priəh priəh-put

2.2.5 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงยาว มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /uə/ คำที่ยกมาทั้งหมดนี้ในภาษาเขมรมาตรฐานใช้ว่า สุตฺร=สุถาพร /sthaapɔw/³¹ ทร-พร /pɔw/³² ฐิตฺร-จีพร /ceypɔw/³³ และ ฌตฺร-นฺคร /ŋɔkɔw/³⁴ เมื่อภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ยืมคำศัพท์นี้มาใช้เปลี่ยนเป็นเสียง /uə/ และมี /-r/ เป็นพยัญชนะท้ายตามระบบเสียงภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ด้วย
/a/ > /uə/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
vara	sthaavara vara	sthaa-puər puər

³⁰ Ibid., p. 683.

³¹ Ibid., p. 1222.

³² Ibid., p. 637.

³³ Ibid., p. 181.

³⁴ Ibid., p. 438.

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
ciivara nagara	ciivara nagara	cpuər n-kuər

2.2.6 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงยาว /aa/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหลัง สูง เสียงสั้น มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /ia/

/aa/ > /ia/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
aaraadhanaa	aaraadhanaa	?aa-r̥iat-tniə

2.2.7 การเปลี่ยนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระกลาง ต่ำ เสียงยาว /aa/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงยาว มาสู่สระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /iə/ การที่เสียง /aa/ เปลี่ยนเป็นเสียง /iə/ นั้นเป็นการออกเสียงตามอักษรวิธีภาษาเขมรมาตรฐานซึ่งพยัญชนะโฆษะประสมกับสระ < ာ > จะออกเป็นเสียง /iə/

/aa/ > /iə/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
parinibbaana		pa-ri-ni-piən
bhariyaa		phəər-ryiə
maasa	maaṣa	miəh
mariyaada		myiət
vinaasa	vinaaṣa	wi-niət
viṅgaṇa		win-yiən
tiracchaana		dee-rat-ciən
nibbaana		ni-piən
raasi		riə-səy
jhaana		chiən

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
ṅaati		ṅiət
ṅaṅa		ṅiəŋ
	prabaadha	pra-phiət
	praṅidhaana	pra-ni-tiəŋ
	prajaa+raaṣṭra	pra-ciə-riəh
	pradhaana	pra-thiəŋ
	nirvaana	ni-piəŋ
	naaraayana	naa-riəy
	lalaatṅa	lə-liə
	raaṣṭra	riəh-sdaar
	raatri	riə-trəy
	suurya+graasa	soo-kriə
	sarvaamṅga	saar-rphiə
	yaatraa	yiə-traa
	glaana	khliəŋ
	ardharaatra	ʔtriət
	maarga	miəʔ
	mataa	miət-daa
	naama	niəŋ
	naaṅikeera	niəl
	aanubhaava	ʔaa-nu-phiəp
	vifaara	p-hiər
	dhaatu	thiət
	vaakya	piəʔ
	braafimanṅa	priəŋ
	veelaa	pliə
	vyaama	phiəŋ
	bhaava	phiəp
	bhaavanaa	phiəw-wniə
	puujaa	buu-ciə

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
maara	maara	miər
mafīaa+jaataka	mafīaa+jaataka	mhaa-ciət
maagha	maagha	miəʔ
manoofīaraa	manoofīaraa	mnoo-riə
maayaa	maayaa	myiə
maanava	maanava	miə-nop
anumoodanaa	anumoodanaa	ʔa-nu-moo-tniə
vaala	vaala	wiəl
veedanaa	veedanaa	weet-tniə
vaasanaa	vaasanaa	wiəh-snaa
vaacaa	vaacaa	wiə-caa
vaara	vaara	wiə-rəəʔ
vaata	vaata	wiət
daana	daana	tiən
daayaka	daayaka	tiə-yüəʔ
daama	daama	tiəm
dvaara	dvaara	thwier
dhaara	dhaara	thiər
nidraa	nidraa	nit-triə
naaga	naaga	niəʔ
nindaa	nindaa	nin-tiə
nidaana	nidaana	ni-tiən
nāyā	nāyā	niəy
laabha	laabha	liəp
laaja	laaja	liəc
raaja+kaara	raaja+kaara	riəc-ckaar
raāfu	raāfu	riə
subhaava	subhaava	sphiəp
sanjaata	sanjaata	san-ciət
jaati	jaati	ciət

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
jaala	jaala	ciəl
jaraa	jaraa	crie
jana+jaati	jana+jaati	cüən-ciət
yaama	yaama	yiəm
angaara	angaara	ŋ-kier
anga+jaati	anga+jaati	?ŋ-kciət
aabaadha	aabaadha	?aa-piət
aaraadhanaa	aaraadhanaa	?aa-riət-tnie

2.2.8 การเลื่อนจากสระเดี่ยวซึ่งเป็นสระหน้า สูง เสียงยาว /ii/ มาเป็นสระประสมเสียงเลื่อนลง (falling diphthong) ซึ่งเลื่อนจากสระหน้า สูง เสียงยาว มาสู่สระกลางต่ำ เสียงสั้น /io/ การที่เสียง /ii/ เปลี่ยนเป็นเสียง /io/ ในคำยืมภาษาสันสกฤตในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า อาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลของอักขรวิธีไทยซึ่งออกเสียงคำที่มีเสียงสระ อี ตามด้วย ร ของภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นสระ เอีย ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ พันธุเมธา ได้กล่าวอธิบายไว้ว่า

...น่าสังเกตว่าคำที่เราออกเสียงเป็น เอีย ดังกล่าวนี้ เป็นคำที่มีสระ อี ตามด้วย ร...แต่จะเป็นเพราะอำนาจ ร หรือ ฬ ทำให้ อี กลายเป็น เอีย หรือไม่นั้น ไม่สำคัญนัก เพราะถึงอย่างไร อี ก็เป็นส่วนหนึ่งในสระผสม เอีย ที่มีเสียง อี กับ อา อยู่ด้วยกัน เพียงแต่ออกเสียง อี แล้วกลิ้งต่ำลงและเปิดปากกว้างออก ท้ายเสียงของ อี ก็จะกลายเป็น อา เสียง อี ที่เป็นสระเดี่ยว ก็จะกลายเป็นเสียง เอีย สระผสมไป³⁵

/ii/ > /io/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	kiirti	kiət
	kṣiira	ksien

³⁵ บรรจบ พันธุเมธา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย, หน้า 122.

3. การเปลี่ยนเสียงสระประสมเป็นสระเดี่ยว ได้แก่

การเลื่อนจากสระประสมซึ่งเลื่อนจากสระกลาง ต่ำ เสียงสั้น /a/ ไปสู่สระหน้าสูง เสียงสั้น /i/ เป็นสระหน้า กึ่งต่ำ เสียงยาว /eɛ/ เสียงสระประสมมีตัวสะกดเป็นเสียงที่ไม่มีในระบบเสียงภาษาเขมร ดังนั้นสระ /ai/ มีตัว /d/ และ /v/ สะกด ในคำที่ยกมานี้จึงเปลี่ยนเป็นสระ /eɛ/ ในภาษาเขมรมาตรฐาน และเมื่อรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ก็คงใช้เสียงที่เปลี่ยนแล้วนั้น

/ai/ > /eɛ/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	vaidya caitra	phɛɛt cɛɛt

4. การเปลี่ยนเสียงสระเป็นพยัญชนะ

4.1 การเปลี่ยนเสียงสระโวลคลิก เสียงสั้น ล้วนม้วน /r/ ให้กลายเป็นเสียงพยัญชนะลิ้นรวิ เกิดที่พื้น /r/ สระ ฤ /r/ ในภาษาสันสกฤตถือว่าเป็นสระ แต่ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์เสียง /r/ ไม่ถือเป็นสระ เมื่อปรากฏในคำยืมจึงมีการเปลี่ยนแปลงเสียงสระ ฤ /r/ ให้ออกเสียงเป็นเสียงพยัญชนะรวิ /r/ ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์

/r/ > /r/ เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
	rtu rṣi	rdaw rsəy

4.2 การเปลี่ยนเสียงสระโวลคลิก เสียงสั้น ล้วนม้วน /r/ ให้กลายเป็นเสียงพยัญชนะลิ้นรวิ เกิดที่พื้น /r/ พร้อม ๆ กับแทรกเสียงสระ /a/ /ay/ /i/ /i/ /rɔ/ หรือ /v/ เข้าข้างท้ายเสียงพยัญชนะ /r/ นั้น สระ ฤ /r/ ในภาษาสันสกฤตเปลี่ยนเป็น ฐ /r+v/ ในภาษาเขมรมาตรฐาน เมื่อรับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ จึงออกเสียงตามเสียงที่ปรากฏในภาษาเขมรมาตรฐานนั้น เช่น

ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	คำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์	เสียงที่แทรก
	mṛtaka	moo-ra-do?	-a-
	kanṭṛ	kan-tray	-ay-
	ṛddhi	rit	-i-
	pravṛtti	pra-phrit	- i -
	vṛka	pri?	- i -
	ṛkṣa	กข?	=xx=
	samṛddhi	sam-rat	-A-

การเปลี่ยนแปลงเสียงสระในคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่รับมาใช้ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์นั้น มีทั้งเปลี่ยนความสั้นยาว เปลี่ยนระดับของลิ้น และเปลี่ยนตำแหน่งของลิ้น การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนั้นทำให้เห็นลักษณะการยืมคำในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ 3 ประการ คือ

1. คำที่มีการยืมเสียงสระมีมากกว่าคำซึ่งเปลี่ยนสระยาวเป็นสระสั้น คำที่ยืมเสียงสระมักจะเกิดในคำที่มีการตัดพยางค์หลัง จึงมีการยืมเสียงสระเพื่อชดเชยเสียงที่หายไป หรือยืมเสียงในพยางค์ที่ลงน้ำหนัก

2. การเปลี่ยนแปลงเสียงสระไม่มีลักษณะเป็นเอกภาพ สระเสียงหนึ่ง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงไปได้หลายเสียง แล้วแต่เสียงที่แวดล้อม และแล้วแต่ลักษณะของคำแต่ละคำ เช่น สระ /i/ อาจเปลี่ยนเป็น /e, ee, i, A, əy/ หรือถูกตัดทิ้งไปเฉย ๆ ก็ได้ สระ /u/ เปลี่ยนเป็นสระ /o, oo, ɔ, ɔɔ, ɔ, uu, A, i/ หรือตัดทิ้งไปเฉย ๆ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ไม่มีตัวอักษรที่จะเป็นเครื่องช่วยให้ออกเสียงสระไว้ได้ การออกเสียงสระซึ่งผิดเพี้ยนได้ง่าย จึงทำให้เสียงสระในคำภาษาบาลีและสันสกฤตแตกต่างกันไปมาก

3. เสียงสระที่เปลี่ยนไปนั้น อาจสืบได้แน่นอนว่า บางสระเปลี่ยนแปลงไปตามเสียงที่ปรากฏในภาษาเขมรมาตรฐาน และบางเสียงเปลี่ยนไปตามเสียงที่ปรากฏในภาษาไทย